

Józsa János Korondról

Józsa János eredményeit, érdemeit nem lehetne kellő tárgyilagossággal elemezni anélkül, hogy ne a korondi kerámiák 370 éves fejlődéstörténetének tükrében vizsgáljuk. A korondi művészi kerámia fejlődéstörténetében két jelentős, virágzó szakaszt különböztetünk meg. Az egyik a két világháború közötti (1914–1944), amikor a Katona József, Pál Lajosok és a hozzájuk hasonló alkotó keramikuskok szellemi és gyakorlati közreműködése révén a korondi nép- és iparművészet szerencsésen ötvöződik, és sorra hódítja meg már nemcsak a belföldi, hanem több külföldi ország piacait is. A második felvirágzás az 1965–70-es években kezdődik, és napjainkban bontakozik ki, éppen Józsa János és a hozzá hasonló kutató-kísérletező, alkotó keramikuskok közreműködésével.

1944 és a hatvanas évek között zűrzavar, a korondi művészi kerámia válsága következett be. Nagy állami támogatással kibővítik, korszerűsítik ugyan a régi korondi üzemet, a korondi művészi kerámia mégis haldoklik. István Lajos, az üzem akkori elnöke — művészi segítség, alkotó kollektíva nélkül — érzi és tudja, hogy egyedül sokra nem mehet. Ott a kerámiagyár, villany hajtja a korongot, a hatalmas égetőkemencék csalahatatlannal működnek. A rajoni felettesek azonban nem tudják, mit kezdjenek a korondi kerámiával.

István Lajossal és Pál Lajossal indultunk el annak idején, házról házra, futkostunk, kerestük, kutattuk Korond első felvirágzásából származó termékeit. Jóformán sehol semmi. Találtunk törött kerámiadarabokat, amelyek még csak fényképezésre sem alkalmasak... Néhány nap elteltével végre egy családnál csodálatos, majdnem teljes gyűjteményre bukkantunk, amit az apa, lánya kelengyéjeként, dugva, titokban őrzött. E válságos időszakot tükrözi az 1957-es Korond-járásunk alkalmával íródott cikk (*Jegyzetek Korond iparművészetéről*. Utunk, 1967. szeptember 12.). A hitelesség kedvéért néhány hosszabb idézettel újítjuk fel a Korond akkori sivár helyzetét bemutató írást, már csak azért is, hogy a későbbiekben Józsa János alkotótevékenységét az őt megillető rangos helyre sorolhassuk:

Ma Korond termékei, nippel, gicces figurális kísérletei szellemi tájékozatlanságot tükröznek. Bizony, az üzemben és Korondon ma már nyoma sincs a művészi dísz tárgyknak. Helyüket a kispolgári ízléstelenség, olcsó utánzatok, a művészietlen tucatarú, a készenvett minták, otromba nippel, művészetpótló tárgyak foglalták el. Elburjánzottak Korondon a medvécskés, őzikés, kompozíciós figurális giccek [...]

Hol a hiba?

Ha tárgyilagosa vagyunk, el kell mondanunk, hogy a rajoni irányító művészileg szakavatatlan emberek. Ez alól sem a mérnöki, sem a kereskedelmi és közgazdasági végzettség nem mentesíti őket. Az alkotó üzemek irányításában a művészi tájékozottság és a gyakorlati alkotás ismerete döntő. Ők viszont nem ismerik a Székelyföld díszítőművészetét. Általában tájékozatlanság jellemzi minden tettüket. Emiatt nemcsak őket terheli a felelősség, hanem azokat a felsőfokú szerveket is, amelyek nem veszik észre, hogy az alkotástól messze álló, más érdeklődéskörű emberek alkalmazása az alkotó üzemek leomlásához vezet.

Mi tehát a teendő?

A korondi üzem és általában véve Korond helyzetén csak kitűnően felkészült művész azonnali alkalmazásával lehet segíteni. Ezt a feladatot Bandi Dezső-szerű művészre kellene bízni, olyanra, aki székelyföldi viszonylatban a legjobban ismeri az agyagból készíthető művészi dísz tárgyak nyelvezetét, lelkében hordja az ábrázolás korondi sajátosságait.

Kétségteljesen bántó az a tény, ha arra gondolunk, hogy a közelmúltban itt még magas művészeti fokon folyt az iparművészeti termelés. Korond termékei sorra hódítják meg a külföldi országok, különösen Franciaország, Németország, Svájc, Csehszlovákia piacait.

Ezt az érthetetlen visszasságot, kilátástalanságot idős Páll Lajos akkori kétségbeesése fejezte ki a legjobban:

— Eddig a külföld is vezett meg a korondi vázákért, ma már kutya után hajíthatjuk az értéket, nem kell az senkinek.

Józsa János ebben az időben tizenöt esztendő; indulása nem valami fényes körülmények között, válságos szakasz idején kezdődik. Bandi Dezső ez idő tájt szinte a semmiből, maga építgeti saját égetőkemencéjét Marosvásárhelyen. Közben Józsa János elvégzi a kétéves népművészeti iskolát. Ő is Bandi Dezső köréhez tartozik, amelyhez felsorakoznak a korondi Páll fiúk, Antal és Gusztáv, az idősebbek közül pedig Aron Jóska bácsi, István Lajos, Bakos Miklós, Oláh Ákos és Duka József. Bandi Dezső új alkotókollektívát hoz létre, amely néhány év alatt felkutatja és részben újratertemti a korondi művészi kerámia hagyományait, itt-ott máris új formakínészekkel, új technológiákkal gazdagítva a régit.

Ebben az új elméleti és gyakorlati iskolafélében izmosodik Józsa János alkotó személyiséggé. Bármilyen szemszögből is elemeznők a korondi kerámia helyzetét, s benne Józsa János szerepét, előbb el kell mondanunk, hogy Bandi Dezső a válság szakaszában rendkívül fontos szerepet töltött be, hiszen ő illesztette, kaplapálta, kovácsolta össze azt a láncszemet, amelynek révén újból művészi szintre emelkedik a korondi nép- és iparművészeti termelés java; nélküle elképzelhetetlen a korondi kerámia művészi jelene, a Józsa János-féle alkotók kiteljesedése, a korondi kerámia második felvirágzása.

Józsa János művészi kiteljesedése

Korondon ma is négyszáz család korongol. Ezzel keresik meg a kenyerüket. De különbséget kell tennünk korongolók és korongolók között. Magától értetődő, hogy nagy többségük termel, kisebb részük termelve alkot. S ha valakit az alkotók közé lehetne sorolni, akkor ez a minősítés illik Józsa Jánosra, a kíváncsi, nyugtalan kerámiakutatóra, rajzolóra, a kísérletezőre.

Miután társaival együtt felkutatja és életre kelti a hagyományos anyagot, újabb útkeresések jelzik Józsa János, egyben Korond művészetének előbbremenetelét. Tevékenysége sokirányú. Kitalál, rátalál, technológiákat teremt és újít, túlne — mint elődei is — a korondi határon, új formákkal kísérletezik. Jó néhány alakítást, alkotást a „Józsa” névvel lehet megnevezni. Ilyen a Józsa-féle káposztafőző, a kondér formájú virágváza, a régi levelestáliból alakított gyümölcstartó, az auschwitzi-korondi tányér. Feleleveníti az 1600-as évekből való sütőlábast, melyet félbe vágott kancsóból hoztak létre a korongoló korondiak.

Ami a szinkutatás és égetés technológiáit, a díszítőelemek gazdagítását illeti, itt is bőven van Józsa-féle új eredmény. Például a kobaltkék domború alkalmazása. Öt évi kísérlet után jött létre a Józsa-féle mélyebb és csillogóbb kék. Megemlíthetjük, hogy ez a kék nyolcféle szervesetlen anyagot tartalmaz.

Egy sorozat kerámia (fazék, tányér, váza, lábas) az eddig még sohasem látott Józsa-féle agyagpiros alapszínben jeletkezik, amelyet úgy hoz létre, hogy más területekről szállítja a szín előállításához szükséges alapanyagot, amely jól bírja a tüzet, nem feketedik. Tűzességét fehér cifrázásokkal „csitítja”.

Korond-járásunkkor, 1957-ben a zöld alapú kerámiának csak egyfajta zöldjét ismertük, amit 1940-ben id. Páll Lajos alkalmazott először. Józsa János türelmes kísérletezései nyomán a Korunk Galériában rendezett kiállításon (1979) ötfajta zöld tónust különböztethetünk meg.

Nemrég tért át a porcelánedények festésére; ilyesmivel eddig Korondon senki sem foglalkozott. Ezzel újabb távlatokat nyit a korondi kerámia fejlődésében.

A Józsa-féle négyszeres égetés egyik eredménye a most már nem véletlenül létrejövő, hanem tudatosan létrehozott ezüsthéyzés.

Kísérletezik a gudinói lüstler színezéssel, amely csillogóan váltakozó színjátékával vált olyan nagy értékűvé, hogy századokkal ezelőtt egy-egy ilyen edényért annyit aranyat fizettek, amennyit az edény súlya nyomott. E színezés egyes drágakövek csillogásával vetekedik; az orgona violától az égő pirosig minden szín és színtónus benne van.

Összegezeként elmondhatjuk, hogy Józsa János kerámiai érdeklődése sokirányú. Tanulmányozza a Székelyföld, Torda, Jára kerámiai hagyományait, de hasonló érdeklődéssel kutat a görögök, rómaiak vagy Magyarország kerámiai múltjában is. Azt teszi, amit tehetséges korondi ősei tettek, századokon át.

Néhány kritikai észrevétel

Alaposabb esztétikai igényekkel tekintve Józsa János kiállításának anyagát, egyben Korond jelenét, a bokályokon akad meg a szemünk elsősorban, s máris elmondhatjuk, hogy legutóbbi jelentkezésekor igen kevés volt a régi női eleganciát magukon hordozó keceses vékony nyakú bokályokból. Formai egyensúlyuk, arányuk enyhe durvulásokat mutat. Indokolatlanul szélesedik ki a nyak, megnő a felület, valószínűleg a gazdagítottabb díszítőelemek elhelyezhetősége miatt — vagy mert figyelmesebb formai megmunkálást igényelnek a vékony-nyakúak? Szépek a testesebbek, a vastagnyakúak is, mégis olyanféle különbséget érzünk, mint a 35-ös, 36-os keceses női láb vagy a 42-es, 43-as (ugyancsak arányos) láb megpillantásakor.

Másik észrevételünk, hogy egy-egy tárgy felületén fokozódik a több szín használata. A dukkó-piros mellett megjelent a narancsszín, fekete stb. Nem tiltakozunk ellenük, de ha összehasonlítjuk e tárgyakat a tiszta kobaltokkal, a Páll Lajos-féle tiszta zöld alapozással, avagy a Józsa János-féle tiszta agyag-pirosozással, akkor ezek messzemenően szebbek, mint a „tarkának“ nevezhető edények.

Hiányoljuk ugyanakkor a Katona József-féle formakincsek jelenlétét, vázái színpompáját, amelyek harmonikusak, elegánsak, üdék, és amelyek sokszínűségük ellenére is forma- és szín-egyensúlyukban vonzóak maradnak. Nem ártana feleleveníteni „tulipános“ vázáit.

Szó eshet az említetteken kívül még a díszítések túlzott gazdagításáról is, melyek egyes esetekben zsúfoltakká, fárasztóvá tehetik a kerámiai felületeket, vagy a formai kidolgozások igénytelenségéről vallanak. Nem ártana mindkét szempontból alaposabban elemezni a régebbi kerámiákat, amelyek díszítési szükségükben is ékeesebbek, levegősebbek, kerámiaibbak.

A korondi kerámia művészi szintjének emelése érdekében két olyan javaslatot frissítenék fel, amelyeket 1957-ben az *Utunk*-ban már szóvá tettem. Sürgősebbé válik, mint valaha, egy korondi kerámiai szakkönyvtár létesítése, valamint egy vásárlással egybekötött kiállítás, illetve múzeum létrehozása. Harmadik javaslatunk iskolai vonatkozású: a korondi iskolák rajzóráin fokozott mértékben tanítsák a korondi formakincseket, Korond díszítőművészetét is. Az oktatásügyi rajzprogram (tanterv) nem zárja ki, sőt hangsúlyozza a kreatív tanítást.

Józsa Jánosnak a Korunk Galériában bemutatott kiállítási anyagában a korondi kerámia második felvirágzását üdvözölhetjük. Hasonló sikerrel járó, vásárlással egybekötött kiállításra aligha került még sor e helyiségekben. Mondhatnánk, hogy még csak meg sem nyílt a „vásár“, s a portéka elfogyott.

A Józsa-kiállítás legnagyobb értéke végül is abban rejlik, hogy hatásosan, közvetlenül vállalt részt a giccs elleni küzdelemből. És itt nagyszerűen vizsgázott a közönség is.

Móra Bernát

Józsa János: Kerámiatál